

Людмила Погоріла

Житомирський державний технологічний університет

ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ ПОЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Розглянуто проблему гендерного співвідношення у сучасному політичному просторі України. Розкривається зміст політичних ідеологій стосовно вирішення жіночого питання. Дано аналіз соціальних відносин між статями в українському політичному дискурсі.

Ключові слова: гендер, політика, гендерна рівність, соціальна статевая диференціація, політична влада.

Pogorila Ludmiła. Genderowy aspekt działalności politycznej.

Autorka omawia problem genderowej korelacji we współczesnej przestrzeni politycznej Ukrainy. Przedstawiła ideologie polityczne dotyczące kwestii kobiecej. przeanalizowała stosunki pomiędzy płciami we współczesnym dyskursie ukraińskim.

Słowa kluczowe: gender, równość płci, socjalna dyferencjacja płciowa, władza polityczna.

Погорелая Людмила. Гендерный аспект политической деятельности.

Рассмотрено проблему гендерного соотношения в современном политическом пространстве Украины. Раскрыто содержание политических идеологий относительно разрешения женского вопроса. Дан анализ социальных отношений между полами в украинском политическом дискурсе.

Ключевые слова: гендер, политика, гендерное равенство, социальная дифференциация между полами, политическая власть.

Pogorila Lyudmyla. Gender range of the political activity.

The problem of gender correlation in contemporary Ukrainian political space is examined. The meaning of the political ideologies relative to women question is obverted. Social relations between the genders in Ukrainian political discourse are analyzed.

Key words: gender, politics, gender equality, the social differentiation between the genders, political department.

Третє тисячоліття поряд зі стрімкими процесами глобалізації, розвитком наукових технологій, соціально-культурними перетвореннями можна охарактеризувати як гендерно-масштабний час. Гендерна проблематика, тобто проблематика соціальної рівності статей охопила всі сфери людської діяльності. Нині важко знайти галузь функціонування людства, яка б стояла осторонь гендерних перетворень – рівні можливості для досягання успіху повинні мати як чоловіки, так і жінки: і у сфері освіти, науки, економіки, і в релігійній сфері, і у політичній діяльності. Але якщо гуманітарну діяльність сьогодні можна без перебільшення назвати жіночою, в якій жінка без суттєвих перешкод може професійно самореалізуватися, то політика й досі залишається більшою мірою маскуліним середовищем.

Метою статті є аналіз українського політичного простору в контексті гендерної проблематики. Політика як потужний інструмент впливу на соціалізацію особистості, особливо державна, може сприяти позитивному вирішенню фемінно-гендерної проблематики, оскільки, «державна має виробити механізми входження жінки в систему влади, якщо вона прагне до демократичної соціальної перспективи...» [1, с. 243]. Не індиферентна, відсторонена, а активна позиція влади, яка веде постійний пошук нових форм політичної діяльності, дасть змогу залучати жінок до політичної влади, в тому числі на посади у вищих керівних органах держави.

Перш ніж розкрити гендерні, тобто соціально організовані взаємини між статями у середовищі української політики, необхідно певною мірою розкрити фемінну проблематику в історичному зрізі. Варто наголосити, що феміністська проблематика охоплює дуже велике коло питань, проблема «жінка і політика» займає вагоме місце у феміністських та гендерних дослідженнях, а у сучасних глобалізованих умовах буття навіть займає пріоритетні позиції.

Аристотель називав людину «істотою політичною», тобто такою яка не може жити поза державою, грецький філософ також перший почав розробляти питання про громадянство.

Однак жінки у політичній системі Аристотеля не були віднесені до громадян (разом із метеками і рабами). Для вченого статеві соціальна диференціація, як і рабство, була цілком нормальним явищем. Не тільки Платон, Аристотель, Отці Церкви, але й більшість великих філософів вважали жіночу політичну пасивність звичайним явищем, яку не тільки не потрібно переглядати та змінювати, але й зовсім не варто порушувати.

Звичайно, не правильно було б стверджувати, що філософи цілком оминали увагою жіноче питання. Напроти, фемінна проблематика тією чи іншою мірою була присутня в дослідженнях багатьох світових грандів філософської думки – Дж. Локка, Р. Філмера, Т. Гоббса, Ж.-Ж. Руссо, І. Канта, Г. Гегеля, Ф. Енгельса, А. Шопенгауера, З. Фрейда, К. Юнга і багатьох інших. Однак ця проблематика завжди займала тільки другорядні позиції і стосувалася приватного виміру. Так, Жан-Жак Руссо, розглядаючи проблему жіночої освіти, говорив про необхідність отримання освіти дівчатами; але якщо хлопчики повинні були навчатися для громадської діяльності, побудови майбутньої кар'єри, то дівчаткам необхідно було володіти лише вузькими знаннями для вміння вести бесіду та задовольняти естетичні та етичні смаки свого чоловіка. Для Імануїла Канта «статус активних громадян належить лише тим, хто є господарями самих себе і не залежить від волі інших» [1, с. 64]. Звичайно, тогочасні жінки не могли вільно розпоряджатися власною долею і від народження до смерті належали особі чоловічої статі – чи то батькові, чи чоловікові. Подібних прикладів можна навести більше, однак потрібно звернути увагу й на протилежну точку зору на становище жінки, яка починає формуватися у XV столітті.

К. Пізанська, П. де ла Бар, К. Агриппа вважаються чи не найпершими теоретиками, які почали висловлювати феміністські ідеї. Значний внесок у феміністичні розробки прав жінок було зроблено Мері Уоллстоункрафт та Олімпією де Гуж. Остання є автором «Декларації прав жінки і громадянки» (на протигагу «Декларації прав людини і громадянина»), у якій вона закликає розширити політичні і громадянські права жінок. У цьому документі говорилось про те, що ігнорування жінок у багатьох сферах суспільно-політичного життя, жіноча політична бездіяльність, чоловічий шовінізм «є причиною національного нещастя і морального розкладання, що жінка народжена вільною і по праву рівна чоловікові» [2]. Саме Олімпії де Гуж належить відомий вислів: «якщо жінка має право зійти на ешафот, то вона повинна мати право піднятися і на трибуну».

Рух, який почав активізувати жіноче питання у сфері виборчих прав, мав назву суфражизм. Можна погодитись з тим, що великою мірою саме завдяки діяльності суфражисток жінки Північної Америки та більшості країн Європи отримали право голосу. Цей час можна назвати здебільшого переломним тому, що жінка із сфери приватного, домашнього, локального вперше після багатьох віків почала переходити у сферу громадського, суспільного, і не просто переходити, а користуватися виборчим правом.

Отже, проблема суспільно-політичної участі жінок, що зароджується у XV ст., активізується у XVIII – XIX ст. Проблема жінки, в тому числі у політичному аспекті, розглядають К. Мілетт, С. де Бовуар, Б. Фрідан, М. Шулер та інші. Коло таких жіночих питань, як право голосу, здобуття освіти, пригнічення у подружніх, сімейних стосунках, дискримінація у професійній діяльності, стають предметом уваги багатьох науковців. Не поринаючи в багатограння фемінної проблематики, зосередимо увагу на політичному контексті жіночого виміру, а саме на поглядах консерваторів, лібералів та представників лівих і лівоцентристських доктрин.

Консерватизм як політична течія передбачає збереження та підтримку існуючих традиційних форм суспільного життя. Звичайно жінка розглядається як упорядник та берегиня традицій і норм родини та приватного виміру буття. Зазначимо, що консервативна ідеологія була, і подекуди залишається домінуючою у баченні місця жінки сучасниками. На нашу думку, консервативний підхід до проблем сучасності, в тому числі і фемінних, є перепорою у вирішенні соціально-статевих питань.

Ліберальна течія не несе якогось радикального змісту у вирішенні жіночого питання. Однак ліберальні ідеї щодо рівноправності жінки певною мірою вплинули на подолання перешкод у досягненні гендерної рівності. Зауважимо, що один із фундаторів філософії фемінізму

Дж. С. Міль був прихильником лібералізму. Дослідниця К. Левченко у праці «Права жінок: зміст, стан та перспективи розвитку» вказує, що доктрина лібералізму сама по собі підштовхує її послідовників до необхідності визнання жіночого рівноправ'я у суспільстві [3]. Ліберальні ідеї демократії, свободи, толерантності зробили вагомий внесок у філософію рівності статей у багатьох сферах суспільного життя.

Важливий внесок у розробку жіночого питання, особливо в політичному контексті, належить представникам лівих та лівоцентристських доктрин. Вони, на відміну від консерваторів і лібералів, підходили до феміної проблематики з точки зору класових інтересів. Ф. Енгельс, А. Бебель, О. Коллонтай ряд робіт спеціально присвятили проблемам жінки, вважаючи, що повна емансипація жінок можлива тільки при соціалізмі [3]. Вони не підтримували феміністські ідеї, які вважали буржуазними, наголошуючи на тому, що вирішити жіноче питання можна тільки знищивши приватну власність.

Ф. Енгельс пов'язує виникнення моногамного шлюбу із виникненням приватної власності, що стає початком гноблення жінки чоловіком. Відома дослідниця Джін Бетке Елштайн наголошує, що згідно позиції Енгельса «приватний клас пригноблених осіб, себто жінок, аналогічний класові експлуатованих робітників, пролетаріату, у сфері виробництва» [4, с. 235]. Відповідно, зі зникненням класових протиріч зникне і ряд суперечностей між чоловіками і жінками.

Отже, в історії розвитку суспільно-політичної думки виникали і формувалися різні, подекуди вкрай протилежні, погляди на сутність і призначення жінки у суспільстві. Потрібно підкреслити, що увага до жіночого питання стала тією рушійною силою, яка змусила не просто переглянути гендерний дисбаланс, а й спричинила його часткову ліквідацію. Жінки мають однакові з чоловіками права, реалізуються у професійній діяльності і т.д. Однак якщо проаналізувати гендерну ситуацію у політичній сфері, то чи дійсно можна говорити про рівний доступ чоловіків і жінок до влади? Попри заклики до гендерної рівності, до вирішення феміно-гендерних питань, ситуація залишається близької до мономаскулінної, особливо на найвищих щаблях влади.

Україна проголошує себе на сьогодні демократичною державою, а однією із ознак демократичного режиму є пріоритет прав громадян над правами держави, а також вільний доступ громадян (чоловіків і жінок) до участі в управлінні державними справами. У конституціях більшості країн, в тому числі українській, закріплено рівні права жінок і чоловіків у процесі формування органів державної влади та право на участь в управлінні державними справами. В Україні прийнято ряд нормативно-правових актів, які стосуються питань гендерної рівності, наприклад, Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», Указ Президента України «Про вдосконалення роботи центральних і місцевих органів виконавчої влади щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», Указ Президента України «Про підвищення соціального статусу жінок в Україні» та багато інших. Україна має змогу користуватися міжнародними і європейськими документами, що стосуються політики соціально-статевої рівності та переймати досвід інших країн, які досягли успіхів у вирішенні цього питання. Проголосивши себе демократичною, правовою та соціальною державою, Україна зобов'язана дотримуватися вимог міжнародного співтовариства щодо рівноправності громадян, у тому числі вимог щодо рівноправності за статевою ознакою [5, с. 4].

Звичайно сьогодні ніхто не буде заперечувати недоступності державної служби для жінок, однак якщо проаналізувати ситуацію, то з'ясується, що жінки займають лише нижчі посади в органах державної служби та місцевого самоврядування. Нині посади голів облрад та облдержадміністрацій України займають тільки чоловіки. А у складі уряду М. Азарова тільки з 14 лютого 2012 року призначено єдину жінку. Український парламент також є більшою мірою чоловічим середовищем, чого не можна сказати про парламенти європейських країн. Наприклад, у північноєвропейських державах жінки становлять приблизно 35-45% складу парламенту. Можна також навести статистику інших країн: у Мозамбіку жінки у парламенті складають 30% від його складу, у Південно-Африканській Республіці – 29,8%, у Коста-Риці – 35,7%, в Австралії – 25,3%.

Як було зазначено вище, жінки в органах влади України займають нижчі посади – спеціалістів в управліннях чи відділах, причому керівні посади в більшості обіймають чоловіки. «Жіночими» сферами вважаються освіта (особливо середня), соціальна сфера, сфера сім'ї та молоді, а «чоловічими» – економічна, фінансова, агропромислова, будівнича галузі, де реалізувати свої професійні навички жінкам досить складно. Так само важко у сучасному українському суспільстві заявити про себе жінкам у великих бізнесових структурах, силових органах, фінансових установах, у великій політиці. Теоретики гендерних досліджень називають п'ять основних чинників, які впливають на малу можливість входження жінки до владних структур: стала історична традиція чоловічого домінування, зосередження основної частини власності й управління економікою в чоловічих руках, обмеженість гендерного світогляду у чоловічій частині населення загалом, обмеженість політичних поглядів і пріоритетів лідерів жіночих організацій, поширення традиційних поглядів про сферу діяльності жінки як передусім «приватну», а чоловіка – як передусім «публічну» [1, с. 241].

Відома українська дослідниця К. Левченко вказує на три основні шляхи залучення жінок на найвищі керівні політичні посади, умовно називаючи їх «азійським», «кризовим» і «скандинавським». У першому випадку жінка стає главою держави чи уряду як вдова чи донька лідера країни, який загинув (наприклад, І. Ганді, Б. Бхутто). Другий – «кризовий», коли в країні чи партії є кризова ситуація і приймаються нестандартні кардинальні рішення про обрання лідером жінки (про це свідчить професійний шлях М. Тетчер). «Скандинавський» шлях передбачає систему квот, за якими жінки займають високі посади в органах державного управління та місцевого самоврядування (М. Робінсон, Г. Х. Брундтланд) [3].

Україна не йде жодним із названих шляхів з огляду на традиційне ставлення до громадської та політичної діяльності, а також з огляду на тоталітарне минуле нашої країни, де ініціативи і пошуки придушувалися ще у зародковому стані. Однак, з огляду на здійснення демократичних, європейських перетворень, для України важливим є залучення до політичної та соціально-економічної діяльності не тільки професіоналів-чоловіків, але й жінок із високою фаховою підготовкою на засадах, які К. Левченко називає паритетною демократією. Поділяючи думку науковця, зазначимо, що паритетний підхід усвідомлює та враховує різницю між статями, але акцентує увагу на тому, що статеві відмінності в жодному випадку не можуть стати перешкодою до рівноцінного підходу щодо вирішення загальних проблем. Рівна можливість участі жінок і чоловіків в управлінні державними справами забезпечуватиме паритет у вирішенні важливих владних та державних питань. Прихильники такого підходу вважають, що схильність жінки до компромісів, до мирних форм діяльності, до комплексного бачення проблем, до врахування перспективи при прийнятті будь-якого рішення, за умови спільних дій із політиками-чоловіками, дозволять об'єднати зусилля в досягненні важливих соціальних і політичних цілей країни [1, с. 256].

Отже, чим більш врівноваженим буде баланс гендерної співпраці, тим якісніше можна буде вирішити існуючу проблему. Даючи можливість жінкам реалізувати свої професійні якості на вищих керівних посадах, українська політика виходитиме на європейський рівень розвитку суспільства. Крім того не варто допускати так званої монополізації чоловічою чи жіночою статями певних сфер суспільної діяльності, коли соціальна сфера стає винятково фемінною територією, а силові структури – більшою мірою маскулініними. Важливою у даному випадку є гендерна рівновага, взаємодія статей, налагодження гендерного діалогу та пошуки компромісів.

1. *Основи теорії гендеру* : Навчальний посібник / Відпов. ред. М. М. Скорик. – К. : «К.І.С.», 2004. – 536 с.
2. *Суффражизм в истории феминизма*. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.a-z.ru/women/texts/sufr.htm>.
3. *Левченко К.* Права жінок: зміст, стан та перспективи розвитку. / Левченко К. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lawdiss.org.ua/books/051.doc.html>.
4. *Елштайн Д. Б.* Громадський чоловік, приватна жінка. Жінка в соціальній і політичній думці. / Д. Б. Елштайн; [пер. з англ. О. Мокровольського]. – К. : Видавничий дім «Альтернативи», 2002. – 344 с.
5. *Галустян Ю., Герасименко Г., Макарова О.* Гендерна статистика України: сучасний стан, проблеми, напрями вдосконалення. / Ю. Галустян, Г. Герасименко, О. Макарова. – Запоріжжя: Друкарський світ, 2011. – 192 с.